

סימן טו

לקנות משאבה חשמלית, ולבקש החזרים מקופת החולים,

ולאחר מכן לבטל את המקח ולקנות עגלה

לכבוד הרה"ג רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

שאלתי את כת"ר שליט"א כאשר קופות החולים נותנות הטבות ליולדות לקנות מוצרים שיש בהם צורך רפואי כל שהוא, וקופות החולים נותנות החזר כספי על כל קניה, יש הרבה יולדות שאינם צריכות את המוצר, והם קונות עגלה יוקרתית, והחנות רושמת כאילו קנה מוצר רפואי, ומקבלים החזר מקופות חולים, אם זה מותר.

והרב השיב (ווי העמודים מס' 56 עמוד יד) שזה גזל גמור, וזה ההיפך מאמו של רבי יהושע בן חנניה שהניחה את בנה בעריסה בבית המדרש, והם מניחים את בנם בעריסה של גזל.

ברצוני לשאול את השאלה מזווית שונה, האם מותר לקנות דבר שמופיע ברשימת המוצרים, ולקחתו הביתה, ואז להגיש את הזיכוי לקופת חולים, וכיון שיש אפשרות כהיום להחזיר את המוצר בתוך 14 יום, אחזירו לחנות ואקבל זיכוי כספי, ועם הזיכוי אקנה את העגלה היוקרתית.

כמו כן שמעתי שהנהלות קופות החולים מודעים לכך, שעושים 'משחקים', והם מעלימת עין, האם זה מצטרף להיתר.

אני אישית הייתי בחנות, והמוכרת אמרה שדיברה עם הנהלת קופת החולים, ואמרו לה שהיא יכולה להוציא חשבונית על מוצר שיש עליו זיכוי, למרות שקנו מוצר אחר. האם אפשר להאמין למוכרת כדן עד אחד נאמן באיסורים, או שמא כיון שיש לה נגיעה, אין להאמין לה?

תשובה

כשיביטל את המקח של המשאבה, צריך להשיב לקופת החולים את הכסף שקיבל עבור זה, ונבאר בארוכה את האיסור של ערמה שזה נעשה כהיתר בעיני רבים, ומה שאדם מפסיד עבור ערמות אלו.

מקורות ונימוקים

ראשית כהיום בזמננו אכשר דרא, וכל עם ישראל מקפידים על קלה כבחמורה, ואנשים מבזבזים כסף רב, עבור מצוות בהידור, את התפילין המהודרות ביותר, וכל שנה מוסיפים עוד חומרות באפיית המצות, שיהיה בהידור, למרות שזה עולה הון,

וכל בן תורה אוגר פרוטה לפרוטה לקנות ארבעה מינים מהודרים, ואשריהם ואשרי חלקם.

כמו כן בעיני המאכלים, כולם קונים את ההכשרים המהודרים ביותר, ואינם רוצים שום קולות, אלא אדרבה כל אחד מחפש רק להחמיר יותר, ואכשר דרא, שכמעט לא נאכל אפילו בשר שהורה בה חכם, וכל המאכלים שמגיעים לבתי בני ישראל, הם מהודרים ביותר, ברוך הוא וברוך שמו.

ובוודאי שאין אחד מישראל, שיאכל בשר, כי שמע איזה שמועה שזה כשר, ואין אחד שיקנה תפילין ממי שאינו מכיר, כי חבר אמר לו ששמע שאפשר לסמוך על כך.

אבל!!! כאשר אנו מגיעים לחלק שולחן ערוך חושן משפט, כאן נוצר קצת רפיון, וכל אחד מחפש קולות, ומסתמך על שמועות שונות ומשונות, שרובם מעורב בהם דמיונות רבים, ואם בחלק אורח חיים ויורה דעה, גם אם יסתמך על קולות, מסתמא לא יגיע לאיסור וודאי, ורק יעבור על "בעל נפש יחמיר", וכבר הוא קורא לעצמו בעל נפש, וכאן הדבר נוגע לאיסורי תורה ממש, ואפילו חמור מכך, שזה בין אדם לחבירו שאין יום הכיפורים מכפר, ואין יום המיתה מכפר, עד שירד לגלגול ויצטרך להחזיר את כל הכסף עד לפרוטה האחרונה, ואנשים מרשים לעצמם באיסורים חמורים אלו להסתמך על שמועות.

ומי כבר מדבר אם הרב אומר שאפשר להקל, שהוא שש על תשובה כעל כל הון, ולמה כשהרב פוסק באתרוג או על עוף, שאפשר להקל, לא יהיו אדם לנגוע באתרוג זה, או להכניס את העוף לביתו, וישליכו אחר כבוד לאשפה, והרי איסור ממון של השני חמור בהרבה מזה.

כל אחד יודע את החומרא של אשת איש, ובקידושין צריך שני עדים כשרים, ומחפשים את העדים הכשרים וההגונים ביותר, והלא לא כתוב בתורה שצריך עדים בקידושין אלא זה נלמד בגזירה שוה דבר דבר מממון, על פי שנים עדים יקום דבר, שזה נאמר בדיני ממונות, ונמצא שבעניננו יש להחמיר בזה לא פחות מאשר באיסור אשת איש, ואולי אף יותר.

דברים נוראים שכתב החפץ חיים מה שמפסיד האדם כשמתנהג בדרכים לא ישרות

ונביא בקצרה דברים שכתב החפץ חיים בספרו שפת תמים בענין עוון גזל, יעו"ש בארוכה פרקים א-ה:

מרמה נקרא, כל הדיבורים אשר ידבר האדם וכוונתו להתענות בו את חברו, ובכלל זה כל עניני התרמית והאונאות במסחרים ובשפותות.

גם אם מנהל סניף מסוים אישר זאת, כי אישור זה מוזיק לכל המבוטחים, וצריך לשאול את כולם אם הם מסכימים.

ובפרט שגם אם בפועל מנהל הסניף אישר זאת נשגם זה מידע לא בדוק, אלא לפי השמועות, שמסתמא יתבררו שאינם מדיוקות וראשי קופות החולים טוענים שזה שקר וכזב], הרי שיש לנו כלל בהלכות גזל, ומובא בשו"ע (חיו"מ סימן שנה ס"ג) "וכלם שאמרו הטמן, אסור לקחת מהם". כלומר אם אדם רוצה לדעת אם הדבר מותר, או בחזקת גזל, אם המאשר אומר לו "אני מאשר אבל אל תספר זאת", יש לו סימן ברור שמדובר בגזל, ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל היה רגיל לומר, "ונסתרה ונטמאה", כל דבר שצריך להסתיר הוא טמא. נומה עוד שאחד מראשי קופת החולים אמר, שברגע שהם תופסים מנהל סניף שנתן היתר לכך, הוא מפוטר מיד, וחנות שמאשרת דבר כזה, הם מפסיקים לעבוד אתה].

ולעצם השאלה, אם החזיר את המשאבה, צריך להשיב את הכסף לקופות החולים

וכעת נגש לשאלה שהשואל העלה, שאולי יש דרך היתר לרמות את קופות החולים, שיקנה כביכול את המשאבה שמאשרת על ידי קופת החולים, ולאחר מכן יחזירו, ויקבל זיכוי כספי, ויקנה בויכוי עגלה יוקרתית, כדי שיראה כעשיר בעיני חבריו.

והתשובה לכך היא כי גם זה גזל גמור, שהרי מיד שהחזיר את המשאבה, דהיינו שלא ישתמש בזה, ויש אפשרות כהיום בחנויות להחזיר את המקח, נמצא שהמקח בטל, וגם אם כבר קיבל את ההחזרים מקופת החולים צריך להשיב להם את הכסף שקיבל עבור המשאבה, כי המקח של המשאבה בוטלה, וכעת כשקונה עגלה נעשה מכירה חדשה לכל דבר. וכל שכן אם עדיין לא קיבל החזר, שאסור לו לבקש החזר על כך, רק בגלל שבמקח הראשון שביטל היה כתוב משאבה חשמלית, וכל שכן אם כל הקניה של המשאבה היתה על דעת לבטלו, ולקנות את העגלה, שזה נקרא מרמה, ואסור לעשות כן.

והעושה כן אינו גוזל את קופת החולים, אלא גוזל את כל המבוטחים שמשלמים כל חודש, והסכימו לשלם כדי שיוכלו להשתמש בהם על פי מה שהם חתמו בשעה שהצטרפו, ואין אדם יכול לשנות על דעת עצמו את הקרטיונים, אלא אם כן קיבל רשות כולם, או את דעת ההנהלה המוסמכת לכך.

והבה השואל הוא ירא שמים שלפחות עשה שאלת רב, לפני שהשתמש עם הכסף, וכמה אנשים היו סומכים על שמועה מוזרה כזו, והיו משאירים את התכשיטים אצלם.

הסבר של אחד מראשי קופת החולים על תוכנים ביטוח משלים

עד כאן הקדמה, ולפני שנגש לעצם השאלה, בקשנו מאחד מראשי קופת החולים, שיחווה את דעתו על נושא זה. וכך הוא כתב לנו.

הביטוח המשלים שהוא מממן את כל התוספות האלו, איננו ממומן ע"י המדינה, ההכנסה שלו הוא מתשלומי הלקוחות! הביטוח אינו למטרות רווח לא בהגדרה ולא בפועל, ובעצם מחלק את כל הכסף שיש בקופה חזרה בין בעלי הפוליסות, על פי קריטריונים ברורים שהלקוחות חותמים עליהם בעת הצירוף למשלים. הכסף של המשלים הוא נכס משותף של בעלי הפוליסות.

היום ההוצאה של המשלים עבור השימושים של הלקוחות, [על כל פנים בקופת חולים שלנו], היא 90 אג' על כל שקל שנכנס. כשעולה לדיון להכניס שירות נוסף לפוליסה, השיקול הראשון זה גודל ההוצאה הצפויה מול כמות הכסף הנכנס שעדיין פנוי. (כיום 10 אג' לפוליסה).

ונקצין לצורך הבנה. אם הלקוחות משתמשים בכסף למטרות שלא לזה יועד הכסף שהם חתמו עליהם בעת ההצטרפות, זה יקפיץ את ההוצאה למצב שנדרש לצמצם הטבות אחרות... ובוודאי שלא יתאפשר לתת מוצרים חדשים... נמצא שמי שמשתמש בפוליסה עבור גורם אחר הוא בעצם גוזל את שאר הלקוחות שלא יקבלו הטבות נוספות!

גם אם מנהל הסניף קרץ בעיניו שאפשר להקל, זה עדיין גזל גמור

עד כאן דברי הבכיר, נמצא שגם אם מנהל סניף נתן הסכמה בקריצת עין לאפשר לקנות מוצר מסוים שאינו לפי הקריטריונים של הקופה, שבעצם המבוטח חתם עליה בעת ההצטרפות, הרי שהוא גוזל את כל מבוטחי הקופה, שלא יוכלו לקבל הטבה אחרת, אמנם כמובן שבין כל הלקוחות מדובר בפחות משהו פרוטה, אבל גם פחות משהו פרוטה אסור לגזול.

אמנם במקרים מסויימים כמובן שיש סמכות לבעלי הקופה לאשר איזה תרופה מסוימת, או איזה טיפול מסוים גם שלא לפי הקריטריונים, כי מסתמא כל חברי הקופה מסכימים שבמקרים מסויימים לצורך חולה מסוים שכולם חייבים בהצלתו, זה יתאפשר, אבל מכאן ועד לקנות עגלות יוקרתיות, הדרך עדיין רחוקה,

והוא משנאי ה' עבור זה כמו שאחז"ל (פסחים דף ק"ג ע"ב) שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, ואחד מהן המדבר אחד בפה ואחד בלב.

וכמה שנואה ומגונה מדה זו לפני הקדוש ברוך הוא, שמסלקו עבור זה מעל פניו, כמו שנאמר "לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה וגו'".

מקצר ימיו של אדם, כמו שנאמר אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם וגו'.

גם בעורו בחייו, יתבזה לבסוף לעיני הכל עבור זה, כי מדת הקדוש ברוך הוא לפרסם לעיני הכל את המרמה הטמונה בלב אנשי המרמה.

ויש כח ביד העון הזה להורידו מנכסיו, ולהענישו בכמה אופנים שונים בזה ובבא.

ודע עוד, דדין שמים באיסור גזל חמור הרבה מאוד, עד שאפילו גרם הפסד לחבירו, ופחות מזה, יכנס ג"כ בכלל איסור גזל.

גם בעוה"ז לבסוף יצא נקי מנכסיו על ידי זה, כי הקדוש ברוך הוא יזמין לו איש שהוא רע וקשה ממנו, ליפרע ממנו על ידו. כמו שאחז"ל כל מה שאדם גוזל וחומס בעוה"ז, אינו יוצא מעולמו עד שאחרים בווזין אותו.

ויש כח ביד העון הזה לעורר דין עליו, ולחתום את גזר דינו יותר מכל העונות, כמו דאמרינן (בסנהדרין ק"ה) אמר ר' יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר קץ כל בשר בא לפני וגו'. וזה אחת מן הסבות שגורמות כיום לכלות ממון ישראל, שאין מתקיים עשרם בידם רק לזמן מועט.

גם תפלותיו אין מקובלות לפני ה' כל עוד שהגזל בידו, שאותה התפלה נקראת תפלה עכורה, כמו שאחז"ל על הפסוק ותפילתי זכה (איוב יב): וכי יש תפלה עכורה, אלא כל תפלה שאין בה גזל זו היא תפלה זכה, ושיש בה גזל זו היא תפלה עכורה.

ואפילו אחר כל העונשים, לא יהיה לו תקנה גמורה עד שישוב בגלגול להשיב הגולה. וראיתי בספרים מעשה נפלא שהיה בימים הראשונים, שבא אחד בגלגול סוס, והיה עובד בכל כחו כדי לשלם את חובו. וזהו מן הגלגולים הקשים.

ולפחות יצטרך לבוא עוד הפעם לאותו העולם, לחזור ולהבראות, כדי לפרוע את גזילתו, כמו שמובא בכמה מקומות. וכן כתב הגר"א במשלי על הפסוק, מציל נפשות עד אמת.

ידע עוד, שאדם הגונב והחומס לחבירו, לא די שממון העול ילקח לבסוף מידו, אלא כל חלקי הצער שציער או בזה לחבירו, ינתן לו ג"כ במדה ומשקל ממש.

ומוסיף שם החפץ חיים שיש גורמים לכך שאנשים מרמים וגוזלים:

א. ריבוי ההוצאות ומותר המלבושים שנעשו קבע בעו"ה. ודין גרמא לנו בזמנינו כל הצרות וכל התלאות, מבפנים ומבחוץ. ובתחלה כשמרגיל אדם את עצמו בזה, אינו מתבונן על אחריתו. [למשל בענייננו גם אנשים שאין להם די ממון, צריכים לרכוש עגלה יוקרתית לילד שנולד].

ב. חסרון ידיעה. שנדמה בעיניו שאיסור גנבה לא יקרא, עד שגונב מכיסו של חבירו, או חוטף דבר מיד חבירו, שזהו גזל. אבל באמת לא כן הוא, כי כאשר האדם לוקח דבר מה משל חבירו באיזה ענין בסתר, הוא הכל בכלל גניבה... כללו של דבר, כל שנשאר בידו ממון חבירו בעוול, אפילו רק שוה פרוטה, הוא בכלל איסור גזל.

והן אמת כי יצר הממון יעור פקחים, ומורה התיירא לנפשיה. אבל על כגון זה אמרו, אדם ניכר בכיסו, שיגביר שכלו ויכבוש את יצרו, ויתרצה ברצון גמור אפילו אם היה אפשר שיחיה חיי עוני על יד זה, כדי שלא להיות רשע לפני המקום. ומה גם כי לפי האמת הברורה דורשי ה' לא יחסרו כל טוב, וההולך בתוכם ילך בטח.

וזה כלל גדול בכל מילי שנפשו של אדם מחמדתן, ובפרט בממון שהיצר הרע מראה לזה מ"ט פנים טהור. מי האיש הירא את ה', יקיים ואל בינתך אל תשען, וילך אצל חכם וילמדנו איזהו דרך ישרה, ולא יסור מן הדבר אשר יגידו לו ימין ושמאל.

והנה אם יתנהג כאשר אמרנו, להסיר את שתי הסיבות העצומות הנ"ל, דהיינו תשוקת ההנהגה הגבוהה אשר היא רק קנאת איש מרעהו, וגם יראה לידע פרטי הדינין שבין אדם לחבירו אשר הם שייכים לעסקו, ממילא יסור ממנו המסובב היינו עון הגזל ר"ל.

ובאמת צריך האדם ללמד את עצמו מידות מאבותינו ע"ה, וכמו שכתוב בשיר השירים אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן וגו', וכמו שפירש"י שם. והנה מצינו ביעקב אבינו ע"ה, אף שהיה בן יצחק שהיה עשיר גדול יותר מאבימלך כמו שכתוב בתורה, אף על פי כן לא שאל מאת הקדוש ברוך הוא

כי אם לחם לאכול ובגד ללבוש, כמו שכתוב בתורה אם יהיה אלקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ולכאורה תיבות לאכול וללבוש יתר הוא, אבל באמת נחא...., שיעקב אבינו אף שגדל בבית יצחק אבינו שהיה עשיר גדול עד מאד, לא בקש מאת ה' יתברך כי אם ההכרחיות, לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יותר.

הרבה אנשים מסתמכים על שמועות בעניני גזל, ואין לזה שום אחיזה במציאות

כשאדם ירא שמים עומד ביום הכיפורים בשעת תפילת נעילה ואומר "למען נחדל מעושק ידינו", שמח שמחה גדולה ברוך השם לפחות השנה לא גזלתי ואיני חייב כלום לשום אדם, ואינו יודע שעל כל צעד ושעל אפשר להכשל באיסורים החמורים של גזל.

ונביא לכך דוגמא, שאלה שנשאלנו על ידי יהודי ירא שמים:

עשיתי ביטוח על התכשיטים של אשתי, לפני תקופה התכשיטים נאבדו, ולאחר דין ודברים עם חברת ביטוח, הם שילמו לי את הכסף, אך בחוזה כתוב מפורש, שאם התכשיטים ימצאו, עלי להחזיר את התכשיטים לביטוח, לאחר תקופה קצרה מצאתי את התכשיטים.

שמעתי שכבר קרה כזה מקרה, והרב... מספר כי היה לו את הסיפור הזה, והוא הגיע עד למנכ"ל חברת "מגדל" שאמר לו זה הסיפור הראשון שקרה כזה מקרה שמחזירים לו, ואין לו מה לעשות עם זה אלא רק לשים את זה בכספת של הביטוח, וזה פשוט ישאר שם לעולמי עד.

שאלתי היא האם לאחר שכך הם פני הדברים, יש חובה בכלל להחזיר את זה, או אין כלל חובה.

תשובה

בתחילה השתוממנו על התשובה של המנכ"ל, וכי חסר אפשרויות לחברת ביטוח למכור תכשיטים ולקבל את תמורתם, והרי אינם חשודים כשוטים בבחינת מאבד מה שנותנים לו, אבל בכל זאת הלכנו לברר, התקשרנו ליהודי ירא שמים שהוא עובד שנים רבות בחברות הביטוח השונות, וכך היתה תשובתו, "כאדם שהיה מנהל הכספים של מגדל שנים רבות הסיפור תמוה, ובוודאי שחייב להחזיר".